

Сергій Кривенко

кандидат філологічних наук, доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Київ, Україна

ORCID ID 0000-0001-5497-1927

kryvenkosergi@gmail.com

ПСИХОЛІНГВІСТИКА: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПОШУК НОВИХ ПЕРСПЕКТИВ

У статті схарактеризовано психолінгвістику як міждисциплінарну галузь та окреслено проблеми вивчення мовленнєвої діяльності, дослідження яких останнім часом зазнало значних змін. Наголошено на необхідності переосмислення мовознавчої наукової парадигми, яка досі зберігає орієнтири радянських часів, єдність наукового і культурного спадку. Міждисциплінарні особливості психолінгвістики стали підґрунтям для різнобічного розвитку теорії мовленнєвої діяльності, різноаспектного вивчення процесів засвоєння та використання мови, породження і сприйняття мовлення, пошуків нових форм і моделей комунікації. Увага вчених поступово змістилася від пояснення природи мовленнєвої діяльності та механізмів її реалізації до безпосередніх учасників мовлення, обставин за яких воно продукується, мотивів, мети, результатів вислову. Простежено витоки психолінгвістики, тенденції її розвитку, підходи до вивчення мовленнєвої діяльності людини – одного з основних об'єктів дослідження, що має множинну специфіку проявів. Зазначено, що ідеї психолінгвістики сформувалися в працях учених, що вивчали мовленнєву діяльність людини, використовуючи психологічні підходи для встановлення підґрунтя мовленнєвої діяльності, її соціально-культурної детермінованості, психофізіологічної організації процесу породження мовлення, обумовленості мовленнєвої діяльності соціальними чинниками. Відзначено оформлення психолінгвістики як окремої галузі, що відбулося зі становленням теоретичного підґрунтя та пошуком власних методологічних орієнтирів, окресленням таких актуальних проблем сфери, як передача мовленнєвого повідомлення, кодування й декодування інформації, уточнення предмету дослідження, характеру її міждисциплінарності. Проаналізовано наукові концепції та окремі положення праць авторитетних учених, що стали методологічним фундаментом української психолінгвістики. Докладно розглянуто поняття мовної компетенції, комунікативної компетенції, теорії мовленнєвої діяльності у контексті багатоаспектних досліджень, важливих з погляду викладацької практики.

Ключові слова: психолінгвістика; мовленнєва діяльність; теорія мовленнєвої діяльності; мовна компетенція; комунікативна компетенція; постколоніальні студії.

© Serhii Kryvenko. 2024. Published by Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. This is an Open Access article distributed under the terms of the licence CC BY 4.0

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Деколи переосмислення наукових проблем із урахуванням нових теоретичних концепцій, методологічних підходів та реалій часу відбувається повільно. Соціальні трансформації, що відбулися останнім часом, зумовили потребу модифікації мовознавчої наукової парадигми, що виробилася у попередні роки. Поступово виникає тенденція відмови від практик радянського колоніалізму різного штибу, нав'язаних канонів, традицій, зокрема й уніфікації наукової думки. Наявні студії зосереджені поки що лише на деяких актуальних питаннях, не охоплюють усього комплексу проблематики, що постає в галузі постколоніальної лінгвістики на пострадянському просторі (Л. Масенко (Масенко, 2004), Н. Ясакової (Ясакова, 2023), Н. Кобченко (Кобченко, 2021; 2022)).

Деколоніальної оптики потребують і загальні тенденції розвитку наукових шкіл, і мовні засоби, які забезпечували ілюзію гомогенного культурного та наукового спадку. Зокрема, актуальним є узагальнення досягнень української психолінгвістики, в якій тривалий час означувалися орієнтації на радянську наукову школу – теорію мовленнєвої діяльності, її місце з-поміж інших галузей, напрямів світової лінгвістичної науки. Висвітлення міждисциплінарного характеру психолінгвістики, існування в її межах різних шкіл, напрямів і прямо протилежних методологічних підходів потребує розлогого контексту і значної джерельної бази.

Мета цієї розвідки – окреслити витоки та тенденції розвитку психолінгвістики з огляду на її перспективи в Україні.

2. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Багатоаспектне вивчення проблеми зумовило вибір різних методів дослідження: аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, індукції та дедукції.

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

Мовленнєва діяльність як окремий вид діяльності людини є одним із основних об'єктів вивчення психолінгвістики – міждисциплінарної галузі мовознавства, спрямованої на «дослідження розвитку й застосування мовленнєвої здатності як психічного феномена, її реалізації в механізмах породження та сприйняття мовлення у проекції на психічну діяльність людини в її соціально-культурній взаємодії та кодову систему мови» (Селіванова, 2008, с. 188). Стрімка популярність цієї відносно молодій науковій дисципліни зумовлена цілою низкою чинників. Саме міждисциплінарний характер вплинув на появу різноманітних концепцій, напрямів і шкіл у межах галузі, новизну підходів, своєрідність методологічного опертя, результативність досліджень, їх застосування в практичній діяльності. Неоднорідність методології можна пояснити ще й тим, що дослідження проводилися на різній національній та культурній основі, в різних суспільних умовах. Кваліфікація предмета вивчення психолінгвістики з огляду на це також є розрізною (Селіванова, 2008). Вивчали насамперед продукування, сприйняття та формування мовлення, засвоєння мовлення дітьми тощо. Проте вказані аспекти не вичерпують усієї предметної спрямованості психолінгвістичних досліджень. Зокрема, О. Селіванова наголошує також на психічному підґрунті мовленнєвої діяльності, її соціально-культурній взаємній детермінованості (Селіванова, 2008). Репрезентація цих аспектів як базового сегмента галузі відбулася у працях Л. Виготського, який у 20-30-х роках ХХ ст. вивчав мовленнєву діяльність людини, використовуючи психологічні підходи (Выготский, 2017). Пізніше ідеї психологів Л. Виготського (Выготский, 2017), О. Лурії (Лурия, 2020), О. М. Леонтьєва (Леонтьев, 2020) про психічне підґрунтя мовленнєвої діяльності, її соціально-культурну зумовленість, висновки лінгвіста Л. Щерби (Щерба, 2004) про психофізіологічну мовленнєву організацію індивіда, мовленнєву діяльність, зокрема вплив на неї соціальних чинників, лягли в основу радянської школи психолінгвістики.

Зародження психолінгвістики як окремої галузі пов'язують із діяльністю Комітету з лінгвістики та психології (США). За результатами спільного з університетом м. Блумінгтон (Індіана, США) семінару під керівництвом психологів Ч. Осгуда та Дж. Керрола була видана книга Ч. Осгуда та Т. Себеока «Психолінгвістика: огляд теорії та методи дослідження» (1954 р.), присвячена питанням передачі мовленнєвого повідомлення, кодування й декодування інформації (Osgood & Sebeok, 1954). В ній Ч. Осгуд окреслив предмет дослідження нової дисципліни, вказав на її міждисциплінарність та граничну спорідненість із іншими лінгвістичними галузями, систему орієнтирів. «Досить нова дисципліна, яка починає

називатися психолінгвістикою (паралельно з тісно спорідненою дисципліною, яка називається етнолінгвістикою) вивчає в найширшому сенсі співвідношення між повідомленнями та характеристиками людських індивідів, які вибирають і інтерпретують теми. У більш вузькому розумінні психолінгвістика вивчає ті процеси, в яких інтенції мовців трансформуються в сигнали прийнятого в цій культурі коду, і ці сигнали трансформуються в інтерпретації слухачів. Іншими словами, психолінгвістика має справу з процесами кодування та декодування, оскільки вони співвідносять стани повідомлень із станами комунікантів» – підсумував учений (Osgood & Sebeok, 1954, с. 4).

Про співвідношення структури повідомлень і характеристик людських індивідів вказали в спільній праці «Психолінгвістика» (1966) американські антрополог С. М. Ервін-Тріпп та психолог і психолінгвіст Д. Слобін (Ervin-Tripp & Slobin). Своє бачення предмету психолінгвістики вони сформулювали як «дослідження про засвоєння та використання структурованої мови» (Ervin-Tripp & Slobin, 1966, с. 435), сфокусувавши основну увагу на таких питаннях: опанування мови, граматики та вербальна поведінка, поєднання слів у певні групи та класи, сприйняття мови, функції внутрішнього мовлення, біологічна природа мови, екстралінгвістичні явища тощо. Робота над порушеними в статті проблемами згодом була продовжена: 1971 року під аналогічною назвою побачила світ книга Д. Слобіна (Слобін, Грін, 1976), яка знайомила з деякими методами і завданнями психологічних досліджень мови і мовлення, усувала прогалини психолінгвістики на рівні проблем філософії та психології, розвитку природи і людського розуму. Основу видання склав курс психолінгвістики, що його учений викладав для студентів Каліфорнійського університету. До видання ввійшов не весь курс: за зінанням автора, було обрано декілька найважливіших проблем, зокрема, фонологія і загалом сприйняття мовлення, біологічні основи мови, комунікація тварин та проблеми соціолінгвістики (Слобін, Грін, 1976, с. 20). Ключовою проблемою для психолінгвістів Д. Слобін вважає вивчення тих глибинних знань і здібностей людини, які дають змогу опанувати мову в дитинстві, а потім користуватися нею впродовж життя. Науковець наголошував, що ґрунтовні висновки щодо розуміння мови можна зробити лише на підставі ретельного дослідження поведінки, за якою ми спостерігаємо. Психолінгвіст, як і будь-який вчений, який аналізує природу людини, повинен виходити за межі простого опису поведінки і проникати у глибинні структури і процеси з метою пошуку закономірностей досліджуваного (Слобін, Грін, 1976).

Вагомим внеском у теорію психолінгвістики справедливо вважають праці Н. Хомського – американського лінгвіста, основоположника генеративного напрямку. Беззаперечною заслугою ученого є нові погляди на об'єкт вивчення лінгвістичної та психологічної науки, що ґрунтується на специфіці людського мислення, природі когнітивних феноменів. У роботі «Мовна компетенція: її природа, походження та використання» (1986) дослідник, спираючись на висновки багатьох філософів, розглянув мову як відбиття мислення, висловив міркування, що наука про мову зовсім не відрізняється від науки про мислення (Chomsky, 1986, с. 1). За Н. Хомським, мова складається з універсальних мовних структур, які наповнюються конкретними мовними одиницями, втілюючи людську думку. Лінгвіст висунув гіпотезу, що розвиток мови здійснюється за внутрішніми чинниками, певними визначеними генетичними законами (моделями генеративної граматики) і відображає внутрішні відчуття і можливості її носіїв (поняття про ідеального учасника комунікації). На підставі цього припущення Н. Хомський сформулював принципово важливе положення про те, що кожна людина володіє мовною здатністю, або ж компетенцією, – знанням мови, правил, за якими породжуються правильні мовні конструкції та речення. Відповідно до теорії генеративної лінгвістики, мовна

компетенція протиставлена мовній діяльності, тобто процесу генерації мовних конструкцій. Саме мовна здатність слугує підґрунтям мовленнєвої діяльності людини, її ефективності. Науковець зосередив увагу на висвітленні низки важливих питань про специфіку мовної компетенції, її функціонування, а саме: в чому полягає сутність мовної компетенції, як вона набувається, як її використовувати. Вирішення цих питань дало змогу американському лінгвістові розкрити конструктивні можливості мови, широкі можливості обмеженого обсягу вербальних засобів, потрібних для здійснення мовленнєвої діяльності (Chomsky, 1986, с. 3). Багато наукових ідей Н. Хомського були розвинені в дослідженнях інших науковців, викликали жваву дискусію.

Інакше мовну компетенцію потрактував американський лінгвіст, соціолінгвіст, антрополог і фольклорист Д. Хаймс (Hymes, 1972). Він указав на вразливі аспекти поняття «мовної компетенції» з її ідеальним учасником комунікації, правильним, безпомилковим використанням мови, бездоганним мовленням тих, хто бере участь у спілкуванні, наголосивши, що потрібно враховувати ситуативну обумовленість чи контекст, за яких трапляються мовленнєві огріхи, неточності, помилки. На противагу до поняття «мовної компетенції», вчений запропонував поняття «комунікативної компетенції», яке передбачає не тільки досконале знання мови, але й уміле її використання в мінливих умовах соціуму, врахування різних ситуацій, особливостей середовища, емоційного контексту тощо, в яких відбувається комунікація. Д. Хаймс указав на потребу розрізняти поняття мовної компетенції як знання граматичних правил, необхідних для розуміння, сприйняття і породження мови, та продуктивності мови як фактичного її використання в різноманітних процесах спілкування. Він також визначив структуру комунікативної компетенції, що охоплювала граматичну, соціолінгвістичну, стратегічну, дискурсивну компетенції (Hymes, 1972).

Положення Д. Хаймса помітно поглибила в своїх дослідженнях С. Савіньон, яка продовжила студіювання різних аспектів комунікативної компетенції (Savignon, 1997). Дослідниця розширила розуміння комунікативної компетенції, уточнила її структуру, наголосила на врахуванні психологічних чинників і обставин спілкування в динамічних процесах обміну інформацією, потребі лінгвістичної адаптації до її реценції, значній ролі невербальних засобів комунікації. Однією з передумов успішної комунікації, зокрема й міжмовної, на її думку, є готовність і бажання комуніканта зважитися на висловлення своїх думок. Об'єктом пильної уваги С. Савіньон стали аспекти формування комунікативної компетенції студентів, які вивчають іноземні мови (Savignon, 1997). Дослідження теоретичних і практичних проблем, що стосуються комунікативної компетенції, були продовжені в працях М. Кенела та М. Свейна (Canale & Swain, 1980) Л. Бахман (Bachman, 1990), Д. Ларсен-Фріман і М. Лонга (Larsen-Freeman & Long, 1991), Г. Віддовсона (Widdowson, 1978) та ін. Активно досліджували вказані аспекти й в радянському мовознавстві.

Відтоді поняття «комунікативної компетенції» увійшло до активного лінгвістичного обігу. Теорія «комунікативної компетенції» згодом лягла в основу розробки «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (2001) (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, 2003). Українські вчені теж спрямували увагу на різні проблеми комунікативної компетенції, з'явилося чимало розвідок і дисертаційних робіт (В. Шляхова (Шляхова, 2009), М. Пентилюк (Пентилюк, 2013; 2017), Т. Симоненко (Симоненко, 2006), О. Гура (Гура, 2006), Ю. Федоренко (Федоренко, 2005) та ін.). Сьогодні модернізація багатьох сфер суспільного життя, зокрема й освітньої, здійснюється на основі компетентнісного підходу. Саме тому формування комунікативної компетенції є важливою складовою процесу підготовки і становлення спеціаліста будь-якого

профілю. Механізмом її розгортання та формою реалізації є діяльнісний підхід, встановлення взаємозв'язку між використанням і вивченням мови.

Діяльнісний підхід, психологічна теорія діяльності, був одним із аспектів дослідження радянської школи психолінгвістики – теорії мовленнєвої діяльності. Вагомий внесок належить О. О. Леонтьєву як основоположнику теорії мовленнєвої діяльності, наукової школи, яка на основі діяльнісного підходу сприяла більш глибокому й адекватному вивченню психологічної природи людини. О. О. Леонтьєв розробив методологічне підґрунтя школи: для формування лінгвістичного апарату теорії мовленнєвої діяльності він запропонував узяти за основу лінгвістичну доктрину Л. Щерби (Леонтьєв, 1997; 2007). Представники школи досліджували низку актуальних проблем соціолінгвістики, зокрема, процеси породження і сприйняття мовлення, психологічну природу мовленнєвого спілкування, проблеми вивчення і опису міжкультурної комунікації, які згодом сформувався в окрему наукову дисципліну – етнопсихолінгвістику. Відбувалося й активне студіювання проблем мовної свідомості, а саме тих її властивостей, які забезпечують механізми реалізації мовної, мовленнєвої діяльності, процесів породження і сприйняття мовлення, збереження мови в свідомості, тих особистісних рис і соціальних умов функціонування мови, які впливають на зміну значень і особистісних сенсів слів. Згадана лінгвістична доктрина Л. Щерби заснована на дослідженні трьох стрижневих аспектів: мовної системи – об'єктивно закладених у мовному матеріалі чинниках, що виявляються в індивідуальних актах говоріння і розуміння в певну епоху; мовного матеріалу – сукупності всього, що говорить і розуміє спільнота та мовленнєвої діяльності, яка фіксує зміни мови в межах соціальної групи (Щерба, 2004, с. 28). Усі аспекти теорії мають ознаки системної цілісності: вони повністю не відмежовані один від одного, висвітлюють певні особливості системи, відносно автономні, що не заперечує взаємопереходів, безпосередньої взаємодії між ними, мають потенцію до нарощування елементів тощо. О. Залевська, взявши за підґрунтя ідеї Л. Щерби, розвинула їх, вказавши на чітке розмежування механізму мовлення (мовленнєва організація людини) і процесу мовлення (мовленнєва діяльність), важливість розрізнення понять процесу і його продукту. Осмислення наукового спадку авторитетного вченого привели її до висновку про існування четвертого аспекту. Запропонований Л. Щербою термін «мовленнєва організація» дослідниця потрактувала як готовність індивіда до мовлення (Залевская 1999, 30). Цей компонент теорії мовленнєвої діяльності, на думку О. Залевської, передбачає впорядкованість продуктів переробки мовленнєвого досвіду з метою оптимального використання мисленнєвих процесів під час розгортання мовного потоку. Мовленнєва організація виступає єдністю процесу і продукту. Останній є індивідуальним комплексом концептів і стратегій їх використання в процесах говоріння та розуміння мовлення, позначеним як мова. Мовознавець фокусує увагу на низці важливих аспектів, зокрема: мовленнєва організація є не пасивним комунікативним досвідом, свідченням нагромаджених здобутків мови, а динамічною функційною системою; важливою є постійна взаємодія між процесом переробки та впорядкуванням мовленнєвого досвіду і його продуктом, коли нове в мовленнєвому досвіді змінює цю систему, слугує підставою для порівняння цих змін, а також здатності мовленнєвої діяльності до самоорганізації (Залевская, 1999, 30). Виокремлення та конкретизація дослідницею стрижневих положень теорії мовленнєвої діяльності сприяли подальшій багатоаспектній розробці. Різні напрями досліджень психолінгвістики, зініційовані Л. Виготським (Выготский, 2017), Л. Щербою (Щерба, 2004), М. Жинкінім (Жинкин, 1958), О. М. Леонтьєвим (Леонтьєв, 2020), згодом набули нового осмислення в працях багатьох радянських мовознавців. Названі авторитетні науковці та коло досліджуваних ними актуальних проблем далеко не вичерпують усієї широти проблематики теорії мовленнєвої

діяльності. Складність та багатоаспектність психолінгвістичних розвідок, дискусійність деяких положень стимулювали наукові студії в цій галузі. Водночас відбувається активне вивчення різних аспектів теорії мовленнєвої діяльності у Східній Європі, зокрема в працях Т. Слама-Казак (Slama-Cazacu, 2010 (a); 2010 (b)), І. Курч (Kurcz, 2001; 2002; 2004), Я. Яноушека (Яноушек, 1972; 1982), Я. Прухи (Пруха, 1974; Průcha, 2011) та ін.

Наукові ідеї теорії мовленнєвої діяльності стали підґрунтям для багатьох відомих учених-психолінгвістів України (О. Горошко (Горошко, 2001), Л. Калмикова (Калмикова, 2008; 2012), Л. Засекіна (Засекіна, 2008 (a); 2008 (b) та ін.). Вітчизняна психолінгвістика періоду Незалежності значно збагатилася своїм науковим та методологічним потенціалом. Галузь набула нової масштабності, нової якості завдяки розширенню теоретичних і прикладних аспектів, поглибленню міждисциплінарних зв'язків, дотриманню високих дослідницьких стандартів, що відповідають сучасним знанням про людину, є водночас і науковими, і соціогуманітарними.

Сьогодні активні пошуки українських психолінгвістів відбито, зокрема, у науковому часописі «Psycholinguistics» (<https://psycholing-journal.com/index.php/journal>). Пропонований широкий спектр проблематики та галузевої багатоаспектності журналу засвідчує не тільки поважність академічного статусу, масштабність наукових інтересів психолінгвістів, а й стан у цій царині загалом, її перспективи.

Одним із важливих чинників, що впливає на майбутнє психолінгвістики в сучасній Україні є здатність модернізувати свої теоретичні засади, переглянути попередній науковий досвід, враховуючи соціальні трансформації та напрями розвитку світової психолінгвістичної науки. У багатьох галузях української гуманітаристики постали проблеми переосмислення наукових здобутків попереднього радянського періоду. Не стала винятком і мовознавча наука, де набирає сили новий напрям – постколоніальна лінгвістика, яка «вивчає мову та мовні практики в постколоніальних контекстах і критично досліджує мовознавство у світлі постколоніальної теорії» (Ясакова, 2023, с. 134). Типовим для останньої є переформулювання, перетрактування старих чи кризових проблем або взагалі новий погляд на стару проблему, погляд на можливість нового розвитку. Постколоніальна лінгвістика, з одного боку, зосереджує увагу на специфічній національній проблематиці, яка відокремлюється від нав'язаних імперських наративів, з другого боку, прагне уникнути ізоляваності, розглядати досліджувані факти у світовому контексті. Вираженням антиколоніальних сенсів локальної специфіки в галузі психолінгвістики може слугувати ґрунтовне дослідження територіальної і соціальної варіантності української мови у зв'язку з позамовними чинниками, властивими саме Україні. Потребують переосмислення і наукові здобутки радянського періоду. Їх репрезентація в сучасних українських працях не завжди здійснена коректно. Зокрема, привертає увагу вживання лексеми «вітчизняний» на позначення психолінгвістичних праць учених різних періодів. Виникає ототожнення радянського і українського. Як наслідок, у центрі розгляду опиняються дослідження радянського часу, деякі зарубіжні роботи, а власне українські праці навіть не згадано.

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, увібравши досягнення багатьох наук, психолінгвістика виробила нове бачення мови та мовлення. Ґрунтуючись на різних методологічних засадах, психолінгвістичні дослідження розвивалися в межах низки напрямів. Чи не найвпливовішою в Україні з об'єктивних причин стала радянська школа психолінгвістики, у центрі уваги якої – складний феномен мовленнєвої діяльності.

Актуалізація проблеми мовленнєвої діяльності в сучасній психолінгвістиці пояснюється як значним посиленням людинознавчих зацікавлень, усвідомленням

істотності цієї категорії для усіх сфер суспільного життя, так і використанням діяльнісного підходу в галузі викладання мови. Праці з психолінгвістики, що присвячені мовленнєвій діяльності, об'єднують значний масив теоретичних і практичних напрацювань, гіпотез, концепцій, результатів експериментів і спостережень. Відкритість до появи різноманітних концепцій, шкіл і напрямів сприяла витворенню підгрунтя розгалуженої наукової парадигми пояснень мовленнєвої діяльності, що враховує можливість переходу від одного її виду до іншого – від опису структур, опису процесів до їх аргументованого витлумачення. Складність міждисциплінарних зв'язків, методологічні розбіжності, відсутність єдиного погляду на деякі категорії сучасної психолінгвістики хоч і викликають науковий резонанс і жваві дискусії, опосередковано стимулюють дослідницьку активність, слугують джерелом нових знань. Перспектива дослідження порушеної проблематики може торкатися різних аспектів. Зокрема, важливим тут бачиться вивчення мовленнєвих процесів на українському матеріалі та узагальнення здобутків і напрямів розвитку української психолінгвістики. Сфокусування на інтеграції з проблемами методики викладання мови може розглядатися як низка інтерпретаційних пропозицій, комплексне осмислення різних видів мовленнєвої діяльності в навчальних установах різного типу, поширюючись на різні сфери життєдіяльності людини. Зауважимо й на потребі знайти своє місце у світовому науковому контексті, і це не можливо без дистанціювання від колоніальних практик минулого аби свідомо обрати орієнтири нових досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Виготский Л. С. Мышление и речь. Санкт-Петербург: Питер, 2017. 432 с.
- Горошко Е. И. Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента: монография. Харьков; Москва: Изд. группа «РА–Каравелла», 2001. 320 с.
- Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
- Жинкин Н. И. Механизмы речи. Москва: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1958. 312 с.
- Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf (дата звернення: 19.03.2024).
- Залевская А. А. Введение в психолінгвістику. Москва: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1999. 382 с.
- Засєкіна Лариса. (а) Психолінгвістика, мовленнєва діяльність, особистість: співвідношення понять у контексті мовленнєвої генези дитини // Психолінгвістика. 2008. № 2. С. 14–20.
- Засєкіна Лариса. (б) Тенденції розвитку вітчизняної психолінгвістики: методологічний огляд проблем та окреслення шляхів їх вирішення // Психолінгвістика. 2008. № 1. С. 43–50.
- Калмикова Л. О. Мовленнєва діяльність як проблема психолінгвістики // Психолінгвістика. 2008. Вип. 2. С. 20–26.
- Калмикова Л. О. Діяльнісна психолінгвістика Л. С. Виготського // Психолінгвістика. 2012. Вип. 9. С. 62–69.
- Кобченко Наталя. Вокатив і номінатив у функції звертання: формування мовної норми в радянський період // Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2021. Вип. 7. С. 68–91. <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2021.7.68-91>
- Кобченко Наталя. Формальні параметри сучасного українського вокатива: процеси уніфікації іменникової парадигми // Лінгвістичні студії. 2022. Вип. 44. С. 40–61. <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2022.44.3>
- Леонтьев А. А. Психология общения. 2-е изд., испр. и доп. Москва: НПФ «Смысл», 1997. 365 с.
- Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. Изд. 4-е, стереотип. Москва: КомКнига, 2007. 216 с.
- Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Москва: НПФ «Смысл», 2020. 407 с.
- Лурия Александр. Язык и сознание. Санкт-Петербург: Питер, 2020. 336 с.
- Масенко Лариса. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: КМ Академія, 2004. 164 с.
- Пентиліук М., Гнаткович Т. Психологічні засади компетентнісного підходу до вивчення синтаксису // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. Вип. 64. Херсон: ХДУ, 2013. С. 88–94.

- Пентилюк М. І. Культуромовна підготовка майбутнього філолога в білінгвальному середовищі // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2017. № 2. С. 367–375.
- Пруха Я. Теория речевой деятельности и исследование массовой коммуникации // Основы теории речевой деятельности. Москва: Наука, 1974. С. 286–299.
- Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: монографія. Черкаси: Брама, 2006. 330 с.
- Слобин Д., Грин Дж. Психолінгвістика. Москва: Прогресс, 1976. 340 с.
- Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник / О. О. Селіванова. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 188–251.
- Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови: дис. канд. пед. наук: 13.00.09. Луцьк, 2005. 203 с.
- Шляхова В. В. Українознавчі засади мовної освіти: монографія. Київ: НДІУ, 2009. 118 с.
- Яноушек Я. Проблемы общения в условиях совместной деятельности // Вопросы психологии. 1982. № 6. С. 57–65. URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1982/826/826057.htm> (дата звернення: 19.03.2024).
- Яноушек Я. Социально-психологические проблемы диалога в процессе сотрудничества между людьми // Психолінгвістика за рубежом. Москва: Наука, 1972. С. 88–101.
- Ясакова Наталія. Радянський колоніалізм, українська лексикографія і функціонування прикметників // Соціальне у мові та мова в соціумі: монографія на пошану доктора філологічних наук, професора Лариси Масенко. Київ: НАУКМА, 2023. С. 134–180.
- Bachman, L. F. (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford etc.: OUP.
- Canale, M. & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1 (1), 1–48.
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger Publishers.
- Ervin-Tripp, S. M. & Slobin, D. I. (1966). *Psycholinguistics. Annual Review of Psychology*, 17, 435–474.
- Hymes, D. H. (1972). On Communicative Competence. In J. B. Pride, & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected Readings* (pp. 269–293). Harmondsworth: Penguin.
- Kurcz, I. & Kądziaława D. (2002). *Psychologia czynności: nowe perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kurcz, I. (2004). Communicative competence and theory of mind. *Psychology of Language and Communication*, 8 (2), 5–18.
- Kurcz, I. (2001). Language – cognition – communication. *Psychology of Language and Communication*, 5 (1), 5–16.
- Larsen-Freeman, D. & Long, M. H. (1991). *An Introduction to Second Language Acquisition Research*. London: Longman.
- Osgood, C. E. & Sebeok, T. A. (Eds.) (1954). *Psycholinguistics: a survey of Theory and Research Problems. The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 49 (4, pt. 2).
- Průcha, J. (2011). *Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton. *Psycholinguistics*. URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal>
- Savignon, S. J. (1997). *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. McGraw-Hill.
- Slama-Cazacu, T. (2010 a). For the right understanding of the term manipulation and the study of the related reality. *Вопросы психолінгвістики*, 2, 206–210.
- Slama-Cazacu Tatiana. (2010 b). How isapl was created. *Вопросы психолінгвістики*, 2, 201–205.
- Widdowson, H. G. (1978). *Teaching language as communication*. Oxford: Oxford University Press.

REFERENCES

- Bachman, L. F. (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford etc.: OUP. [in English]
- Canale, M. & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1 (1), 1–48. [in English]
- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. New York: Praeger Publishers. [in English]
- Ervin-Tripp, S. M. & Slobin, D. I. (1966). *Psycholinguistics. Annual Review of Psychology*, 17, 435–474. [in English]
- Fedorenko, Y. P. (2005). Formuvannia u starshoklasnykiv komunikatyvnoi kompetentsii v protsesi vyvchennia inozemnoi movy: dys. na zdobytta nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.09 «teoria navchannia» [Formation of communicative competence in high school students in the process of learning a foreign language]. Volynskiy derzhavnyi universytet imeni Lesi Ukrainky, Lutsk. [in Ukrainian]
- Goroshko, E. I. (2001). Integrativnaya model' svobodnogo assotsiativnogo eksperimenta: monografiya. monografiya: Izd. gruppа «RA–Karavella [in Russian]

- Gura, O. I. (2006). Psihologo-pedagogichna kompetentnist vukladacha vuschogo navchalnogo zakladu: teoretiko-metodologichy aspekt: monohrafiia. Zaporizhzhuy: GU ZIDMU. [in Ukrainian]
- Hymes, D. H. (1972). On Communicative Competence. In J. B. Pride, & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected Readings* (pp. 269–293). Harmondsworth: Penguin. [in English]
- Kalmykova, L. O. (2008). Movlennieva diialnist yak problema psykholinhvistyky. *Psykholinhvistyka*, 2, 20–26. [in Ukrainian]
- Kalmykova, L. O. (2012). Diialnisna psykholinhvistyka L. S. Vyhotskoho. *Psykholinhvistyka*, 9, 62–69. [in Ukrainian]
- Kobchenko, N. (2021). Vokatyv i nominatyv u funktzii zvertannia: formuvannia movnoi normy v radianskyi period // *Mova: klasychne – moderne – postmoderne*, 7, 68–91. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2021.7.68-91>
- Kobchenko, N. (2022). Formalni parametry suchasnoho ukrainskoho vokatyva: protsesy unifikatsii imennykovoii paradyhmy. *Linhvistychni studii*, 44, 40–61. [in Ukrainian] <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2022.44.3>
- Kurcz, I. & Kądziałowa D. (2002). *Psychologia czynności: nowe perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe «Scholar».
- Kurcz, I. (2001). Language – cognition – communication. *Psychology of Language and Communication*, 5 (1), 5–16. [in English]
- Kurcz, I. (2004). Communicative competence and theory of mind. *Psychology of Language and Communication*, 8 (2), 5–18. [in English]
- Larsen-Freeman, D. & Long, M. H. (1991). *An Introduction to Second Language Acquisition Research*. London: Longman. [in English]
- Leontyev, A. A. (1997). *Psikhologiya obshcheniya*. Moskva: Smysl. [in Russian]
- Leontyev, A. A. (2007). *Yazyk, rech', rechevaya deyatel'nost'*. Moskva: KoMKniga. [in Russian]
- Leontyev, A. N. (2020). *Problemy razvitiya psikhiki*. Moskva: Smysl. [in Russian]
- Luriya, A. (2020). *Yazyk i soznanie*. Sankt-Peterburg: Piter. [in Russian]
- Masenko, L. (2004). *Mova i suspilstvo: postkolonialnyi vymir*. Kyiv: KM Akademiia. [in Ukrainian]
- Nikolaeva, S Y. (Eds.) (2003). *Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia*. Kyiv: Lenvit. URL: http://www.khotiv-nyk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnov Evrop_rekom.pdf [in Ukrainian]
- Osgood, C. E. & Sebeok, T. A. (Eds.) (1954). *Psycholinguistics: a survey of Theory and Research Problems*. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 49 (4, pt. 2). [in English]
- Pentyliuk, M. & Hnatkovych, T. (2013). *Psykholohichni zasady kompetentnisnoho pidkhotu do vyvchennia syntaksysu*. Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. *Pedahohichni nauky*, 64, 88–94. [in Ukrainian]
- Pentyliuk, M. I. (2017). *Kulturomovna pidhotovka maibutnoho filoloha v bilinhvalnomu seredovyshch*. *Naukovi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho*. *Pedahohichni nauky*, 2, 367–375. [in Ukrainian]
- Průcha, J. (2011). *Multikulturní výchova: Příručka (nejen) pro učitele*. Praha: Triton.
- Pruha, J. (1974). *Teoriya rechevoj deyatel'nosti i issledovanie massovoj kommunikacii*. In A. A. Leontyev (Eds.), *Osnovy teorii rechevoj deyatel'nosti* (pp. 286–299). Moskva: Nauka. [in Russian]
- Psycholinguistics*. <https://psycholing-journal.com/index.php/journal>
- Savignon, S. J. (1997). *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. McGraw-Hill.
- Selivanova, O. (2008). *Suchasna lingvistyka: napryamy ta problemy*. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian]
- Shliakhova, V. V. (2009). *Ukrainoznavchi zasady movnoi osvity: monohrafiia*. Kyiv: NDIU. [in Ukrainian]
- Slama-Cazacu, T. (2010 b). How isapl was created. *Вопросы психолингвистики*, 2, 201–205. [in English]
- Slama-Cazacu, T. (2010 a). For the right understanding of the term manipulation and the study of the related reality. *Вопросы психолингвистики*, 2, 206–210. [in English]
- Slobin, D. & Grin, Dzh. (1976). *Psikholingvistika*. Moskva: Progress. [in Russian]
- Symonenko, T. V. (2006). *Teoriia i praktyka formuvannia profesiinoi movnokomunikatyvnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv: monohrafiia*. Cherkasy: Brama. [in Ukrainian]
- Vygotskij, L. S. (2017). *Myshlenie i rech'*. Sankt-Peterburh: Piter. [in Russian]
- Widdowson, H. G. (1978). *Teaching language as communication*. Oxford: Oxford University Press. [in English]
- Yanoushek, Y. (1972). *Social'no-psikhologicheskie problemy dialoga v processe sotrudnichestva mezhdru lyud'mi*. In A. A. Leontyev & L. V. Sakharnyi (Eds.), *Psikholingvistika za rubezhom* (pp. 88–101). Moskva: Nauka. [in Russian]
- Yanoushek, Y. (1982). *Problemy obshcheniya v usloviyakh sovместnoj deyatel'nosti*. *Voprosy psikhologii*, 6, 57–65. <http://www.voppsy.ru/issues/1982/826/826057.htm> [in Russian]
- Yasakova, N. (2023). *Radianskyi kolonializm, ukrainska leksykohrafiia i funktsiuvannia prykmetykiv*. In N. Yasakova (Eds.), *Sotsialne u movi ta mova v sotsiumi: monohrafiia na poshanu doktora filolohichnykh nauk, profesora Larysy Masenko* (pp. 134–180). Kyiv: NaUKMA. [in Ukrainian]

- Zalevskaya, A. A. (1999). Vvedenie v psiholingvistiku: uchebnik. Moscow: Rossijskij gos. gumanit. un-t. [in Russian]
- Zasiekina, L. (2008 a). Psykholinhvistyka, movlennieva diialnist, osobystist: spivvidnoshennia poniat u konteksti movlennievoi henezy dytyny. Psykholinhvistyka, 2, 14–20. [in Ukrainian]
- Zasiekina, L. (2008 b). Tendentsii rozvytku vitchyznianoi psykholinhvistyky: metodolohichniy ohliad problem ta okreslennia shliakhiv yikh vyrishennia. Psykholinhvistyka, 1, 43–50. [in Ukrainian]
- Zhinkin, N. I. (1958). Mehanizmi rechi. Moskva: Izd-vo Akad. ped. nauk RSFSR. [in Russian]

Serhii Kryvenko. Psycholinguistics: development tendencies and search of new prospects.

The article describes psycholinguistics as an interdisciplinary domain and defines the problems of language behavior study, the research of which has recently undergone significant changes. The need to redefine the linguistic scientific paradigm that still preserves attributes of the Soviet times, unity of scientific and cultural heritage, has been emphasized. Interdisciplinary nature of psycholinguistics became a foundation for a multidimensional development of the linguistics behavior theory, comprehensive study of the language mastering and utilization processes, generation and perception of language, search of new communication forms and models. The researchers' focus has gradually shifted from clarification of the nature of the language behavior and mechanisms of implementation thereof towards the immediate language actors, circumstances the language is generated in, motives, purpose, results of statements.

The sources of psycholinguistics, development tendencies thereof, approaches to study of people's language behavior – one of the main subjects of the study that has a diversified manifestation specifics, have been studied. It has been noted that the ideas of psycholinguistics had been shaped in the works of researchers who studied people's language behavior using psychological approaches to determine the basis of the language behavior, its social and cultural determination, psychophysiological organization of the language generation process, dependence of the language behavior on the social factors. Formation of psycholinguistics as an individual domain was noted, which occurred at the time of making of a theoretical foundation and search of proper methodological benchmarks, determining such urgent problems in the field as delivery of a spoken message, information coding and decoding, detailing of the subject of study, the nature of interdisciplinarity thereof.

Scientific theories and certain provisions from the distinguished scientists' works that became a methodological foundation of the Ukrainian psycholinguistics have been analyzed. The concepts of language competence, communication competence, language behavior theory have been considered in details in the context of comprehensive studies important from the teaching practice perspective.

Key words: psycholinguistics; language behavior; language behavior theory; language competence; communication competence; postcolonial schools.